

MADEN ÇIKARMA SEKTÖRÜNDE İNSAN HAKLARI DURUM TESPİTİNİN YÜRÜTÜLMESİ

SENDİKA REHBERİ

SÉVERINE PICARD • PROGRESSIVE POLICIES

Avrupa Birliği tarafından
ortak finanse edilmektedir

GİRİŞ

IndustriALL Global Union ve industriAll Europe, bağlı kuruluşlarını işçi haklarını savunmak için bir araç olarak insan hakları durum tespitini (İHDT) kullanmaları konusunda güçlendirmek amacıyla iki yıllık ortak bir proje başlatmıştır. Proje, sektörlerindeki tedarik zincirlerinin kendine özgü zorluklarını dikkate alarak çok uluslu şirketlerdeki (ÇUŞ) sendika temsilcileri için pratik bir rehber oluşturmaya odaklanmaktadır. Bu, işçi haklarının, uluslararası dayanışmanın ve sorumlu iş yönetiminin teşvik edilmesine yönelik ortak stratejik yaklaşımın ilerletilmesi ve ortak insan hakları durum tespiti çalışmalarımız için ileriye dönük bir yol üzerinde mutabık kalınması açısından nihai olmasa da önemli bir adımdır.

Bu sektörel rehber, maden çıkarma sektöründeki işçilerin karşılaştığı riskleri vurgulamaktadır. Bu rehberin, insan hakları durum tespitinin anlaşılması ve uygulanmasına yönelik pratik öneriler sunan bir tanıtım rehberi [ref] ile birlikte kullanılması amaçlanmıştır. Burada sunulan tavsiyeler, Aralık 2024'te Brüksel'de düzenlenen bir çalıştay da dahil olmak üzere IndustriALL Global Union ve industriAll Europe üyeleriyle kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır.

Bu rehber şirket düzeyindeki stratejilere odaklanmaktadır. Politika savunuculuğu, özellikle hükümetlerin uluslararası standartları onaylaması ve işçi haklarını hayata geçirmesi açısından kritik öneme sahip olmakla birlikte, bu projenin kapsamı dışındadır.

SÉVERINE PICARD

İnsan hakları durum tespiti, insan haklarına saygının tüm iş değer zincirine yerleştirilmesini amaçlamaktadır. Bu süreç, sorumlu iş yönetiminin kurumsal risk yönetim sistemlerine resmi olarak entegre edilmesinden risklerin nasıl ele alındığının raporlanmasına kadar çeşitli adımları içerir.

BU REHBER KİME YÖNELİKTİR?

Bu rehber küresel değer zincirinin (KDZ) tüm seviyelerinde faaliyet gösteren şirket düzeyindeki sendikalara yöneliktir. Sahip oldukları nüfuz düzeyine bağlı olarak - ki bu da büyük ölçüde yürürlükteki yasal çerçevelerin gücüne göre şekillenir - sendikacılar farklı türlerde kaldırmaç uygulayabilirler. Örneğin, Avrupa genel merkezde bulunan sendikalar konumlarını kullanarak işletme faaliyetleri genelindeki standartlara nüfuz edebilir ve diğer bölgelerdeki işçilerin de söz sahibi olmasını sağlayabilir. Buna karşılık, tedarik zincirindeki işçileri temsil eden yerel sendikalar, işçi haklarına yönelik risklerin ciddiyetini ve sıklığını doğru bir şekilde değerlendirmek amacıyla genel merkezdeki sendikalara bilgi aktarabilir.

Somut bir ifadeyle, hammaddelerin son kullanıcısı olan şirketler (örneğin otomotiv sektöründeki orijinal ekipman üreticileri ve 1. Kademe üreticiler), hepsi de madenlerin çıkarılmasıyla başlayan uzun küresel değer zincirlerinin en başında yer almaktadır. İş gücü sorunlarının yerel olarak çözümlenemediği durumlarda, yerel tedarikçilerdeki işçileri temsil eden sendikalar, müşteri şirketlerdeki sendikaların sorumlu uygulamaları savunmasını talep edebilir.

Genel amaç, çok uluslu bir şirketin kendi faaliyetlerinde ve iş ortaklarının faaliyetlerinde standartları iyileştirmek için sendikaların nüfuzunu çeşitli düzeylerde koordine etmek ve böylece küresel olarak daha adil bir rekabet ortamına katkıda bulunmak ve dibe doğru yarışı engellemektir.

1.

MEVCUT INSAN HAKLARI DURUM TESPİTİ UYGULAMALARI

Maden çıkarma sektöründe insan hakları durum tespiti yeni bir kavram değildir. Bu sektördeki yüksek riskler göz önüne alındığında, çok uluslu şirketler (ÇUŞ) esasen birkaç yıldır sektöre özel düzenlemelere tabi tutulmaktadır. Ancak IndustriALL Global Union ve industriAll Europe, kavramın pratik uygulamasına daha aşina olan Avrupa'daki sendikalar ile insan hakları durum tespiti standartlarının henüz gerçeklikten uzak olduğu Güney sendikaları arasında önemli farklılıklar olduğunu gözlemlemektedir.¹

Geçerli standartlara örnek olarak Çatışmalardan Etkilenen ve Yüksek Riskli Bölgelerden Gelen Sorumlu Maden Tedarik Zincirleri için OECD Durum Tespiti Rehberi (2021) verilebilir. Bu rehber, maden tedarikiyle bağlantılı ciddi insan hakları ve yönetim risklerini ele almak üzere hazırlanmıştır. Zorunlu tarafta, AB Çatışma Madenleri Yönetmeliği (2017/821) kalay, tantal, tungsten ve altın (3TG) ithalatçıları bu madenlerin menşeyini izlemek ve raporlamak ve OECD Rehberi ile uyumlu durum tespiti sistemleri kurmakla yükümlü kılmaktadır. Benzer şekilde, Amerika Birleşik Devletleri'nde Dodd-Frank Yasası'nın 1502. Bölümü, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve komşu ülkelerden 3TG mineralleri tedarik eden şirketlerin tedarik zincirlerini araştırmalarını ve ABD Menkul Kıymetler ve Borsa Komisyonu'na (U.S. Securities and Exchange Commission - SEC) yıllık bildirimde bulunmalarını şart koşmaktadır.

Sektöre özgü bu düzenlemeler şimdilerde AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Durum Tespiti Direktifi ve ulusal durum tespiti yasaları gibi bağlayıcı sektörler arası standartlarla güçlendirilmektedir.

Uygulamada bu, sektördeki birçok çok uluslu şirketin halihazırda risk haritalama süreçleri ve belirlenen riskleri ele almak için eylem planları geliştirmiş olduğu anlamına gelmektedir. Bu projenin bir parçası olarak, IndustriALL Global Union ve industriAll Europe üyeleri maden çıkaran başlıca çok uluslu şirketlerdeki insan hakları durum tespiti süreçlerinin ayrıntılı bir değerlendirmesini gerçekleştirmiştir. Genel sonuç, önemli eksikliklerin devam ettiği ve insan hakları durum tespitinin tam potansiyelinin gerçekleştirilmekten uzak olduğudur.

Önemli zayıflıklar şunlardır:

- **Şeffaflık** - kendi faaliyetlerindeki istihdama ilişkin sınırlı bilgiler, tedarikçiler ve çalışanları hakkında çok az veya sıfır veri.
- **Risk tanımlama** - genel ve yeterince ayrıntılı değildir, bu da işçi haklarına yönelik ihlallerin ciddiyetini ve sıklığını değerlendirmeyi zorlaştırır. Ülkeler, rakamlar ve vaka türlerine ilişkin veriler genellikle eksiktir.
- **Eylem planları** - genellikle belirsizdir, sektör tarafından yönlendirilir ve sendika katılımı olmadan geliştirilir. Genellikle tedarikçilerden ziyade şirketin kendi faaliyetlerine odaklanan kendi değerlendirmelerini esas alabilirler.

Bu zayıflıkların ele alınması, sendikaların küresel tedarik zinciri genelinde istihdamın izlenmesinde ve anlamlı iyileştirmelerin müzakere edilmesinde aktif bir rol üstlenmesini gerektirmektedir. Başlangıçta, sadece işin nerede yürütüldüğü ve kaç işçinin yer aldığı hakkında temel bilgilerin toplanması için kayda değer bir çaba gerekebilir.

1 <https://www.industriall-union.org/african-trade-unions-push-for-hrdd-in-green-minerals-surge> (Bağlantı İngilizcedir)

2.

MADEN ÇIKARMA SEKTÖRÜNDE KÜRESEL DEĞER ZİNCİRİ

Küresel değer zinciri, hammaddelerin çıkarılmasından bitmiş ürünlerin tüketicilere ulaştırılmasına kadar malların sunum sürecinin her aşamasını kapsar. Maden çıkarma, metal ve otomotiv gibi endüstriler için temel girdiler sağlayarak, üretilen birçok ürün için değer zincirinin yukarı akışında yer alır.

Bu rehberin amaçları doğrultusunda, maden çıkarma faaliyetlerini kapsayan küresel değer zincirinin temel adımları şu şekilde özetlenebilir:

- **Hammaddelerin çıkarılması:** madencilik, taş ocakçılığı veya fosil yakıt çıkarma (4. Kademe ve üzeri tedarikçiler)
- **İşleme:** eritme ve rafine etme (3. Kademe tedarikçiler)
- Ardından otomotiv gibi çok çeşitli sektörlerde girdi olarak kullanılan **yarı mamul ürünlerin imalatı** (2. Kademe tedarikçiler)
- **Karmaşık bileşenlerin üretimi** (1. Kademe tedarikçiler)
- **Son kullanıcılar** (örneğin, orijinal ekipman üreticileri)

Genel olarak, küresel değer zincirlerinin son derece parçalı olduğunun ve farklı çıkarma, işleme ve üretim aşamalarında birden fazla ülkeye yayıldığına dikkate alınması önemlidir. Örneğin, maden çıkarma işlemi kaynak zengini ülkelerde yoğunlaşırken, hammaddelerin işlenmesi ve rafine edilmesi genellikle ucuz ve bol enerji kaynaklarına sahip diğer kıtalarda yapılmaktadır.

Bu rehberin kalan kısmı hammaddelerin çıkarılmasına odaklanmaktadır. Yarı mamul ürünlerin işlenmesi ve imalatı ile ilgili riskler ve stratejiler hakkında daha fazla bilgi, baz metaller için sektörel rehberde bulunabilir. Karmaşık bileşenlerin üretimi ve otomotiv sektöründeki son kullanıcılarla ilgili ayrıntılar da bu konuya özel bir rehberde bulunabilir

BAŞLICA MADDELER

Fosil yakıtlar

Tarihsel olarak, maden çıkarma faaliyetlerinin en büyük payı, enerji ve endüstriyel kullanım için kritik öneme sahip olan petrol, gaz ve kömüre aittir. OECD istatistiklerine göre, en büyük fosil yakıt ihracatçısı ülkeler arasında Suudi Arabistan (ham petrol), ABD (ham petrol, gaz ve kömür), Avustralya (kömür) ve Güney Afrika (kömür) yer almaktadır.

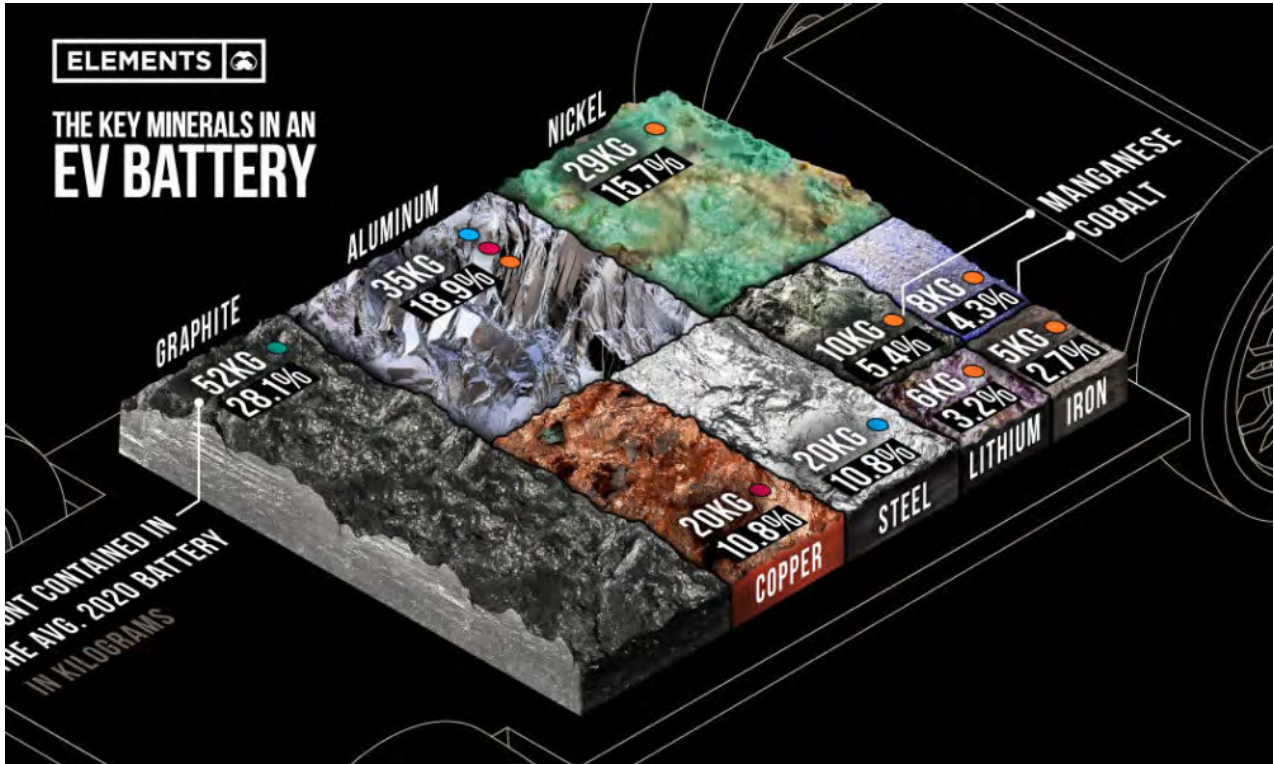
Bununla birlikte, iklim değişikliği köklü yapısal değişikliklere yol açmaktadır. Fosil yakıt çıkarma önümüzdeki on yıllarda azalabilecek olsa da, özellikle küresel enerji dönüşümü ve düşük karbon ekonomisine geçişle birlikte maden çıkarma hızla artmaktadır.

Enerji geçiş madenleri

Yenilenebilir teknolojilere ve elektrikleşmeye geçiş, batarya mineralleri olarak adlandırılan madenlere olan talebi hızlandırmaktadır. Dünya Bankası'na göre, lityum, kobalt, nikel ve grafit gibi madenlere yönelik küresel talebin önümüzdeki on yıl içinde on kattan fazla artması beklenmektedir. Bu madenler batarya, elektrikli araç ve yenilenebilir enerji teknolojilerinin üretimi için çok önemlidir.

Demokratik Kongo Cumhuriyeti (DRC) gibi bazı ülkelerde, maden ihracatından elde edilen gelirler petrol ve gazdan elde edilen gelirleri çoktan aşmış, önemli miktarda yabancı yatırım çekmiş ve madencilik faaliyetlerini süratle hızlandırmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nin yanı sıra, enerji dönüşümü madenlerinin en büyük üreticileri arasında Peru, Çin, Şili, Endonezya, Kanada ve ABD yer almaktadır (bkz. Şekil 2).

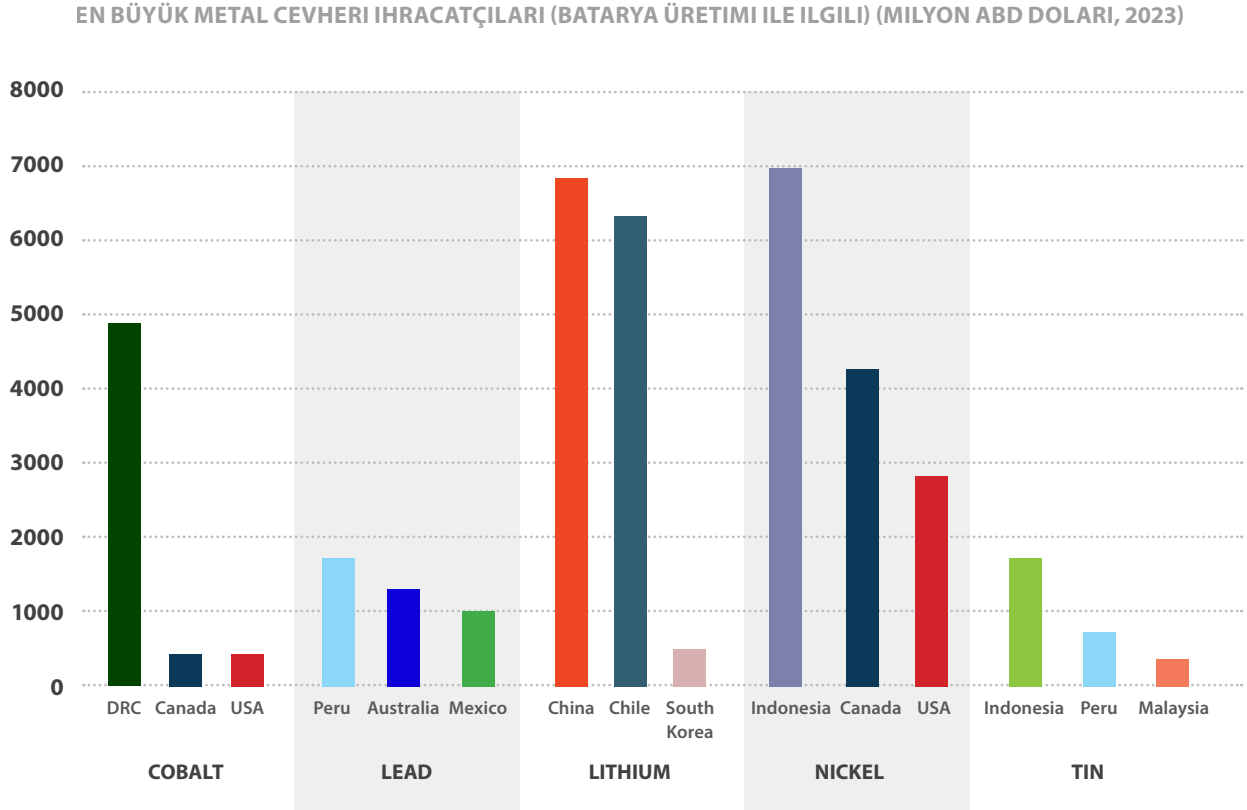
Şekil 1: EV bataryasının batarya bileşenleri (kaynak: Elements)

Diğer önemli madenler

Fosil yakıtlar ve enerji geçiş madenlerinin yanı sıra, maden çıkarma sektörü mücevherat ve daha geniş imalat sanayilerinde kullanılan demir, altın ve gümüş gibi madenleri de içermektedir. En büyük demir cevheri üreticisi ülkeler Avustralya, Brezilya ve Güney Afrika'dır.

Şekil 2: En büyük enerji geçiş madenleri ihracatçıları (kaynak: OECD İstatistikleri 2023 temelinde kendi detaylandırmamız)

3.

İŞÇİLERE YÖNELİK RİSKLERE GENEL BAKIŞ

Tanıtım rehberinde belirtildiği gibi, insan hakları durum tespitinin önemli yönlerinden biri risk haritalamasıdır. Bu adım, insan haklarına yönelik risklerin niteliğini ve boyutunu ölçmek amacıyla şirketin ticari faaliyetlerinin haritasını çıkarmasını gerektirir. Sendikalar, işçilere yönelik risklerin türünü, sıklığını ve ciddiyetini belirlemeye yetecek kadar sağlam olduğundan emin olmak için bu haritalamayı gözden geçirmelidir.

Madencilik sektörünün, özellikle de batarya üretiminin gelişmesi, güçlü sosyoekonomik ve çevresel kaygıları da beraberinde getirmektedir. İşçi haklarıyla ilgili olarak IndustriALL Global Union ve industriALL Europe üyeleri aşağıdaki risklerin önemini vurgulamışlardır:

- ▶ Özellikle ILO sözleşmelerinin onaylanmadığı bölgelerde **sendikal hakların tanınmaması**. Onaylandığı yerlerde bile sosyal diyalog genellikle zayıf ve verimsizdir
- ▶ Kömür üretim sahalarının, etkilenen işçileri destekleyecek önlemler alınmadan kapatılması ve bunun sonucunda tazminat ödenmeksizin iş kayıplarının yaşanması gibi **haksız geçişler**
- ▶ Düşme, ısı, patlama ve gürültüye maruz kalma dahil olmak üzere **ciddi iş sağlığı ve güvenliği (İSG) riskleri**
- ▶ Kısa dönemli sözleşmelerin yaygınlaşması ve artan dış kaynak kullanımı ile karakterize edilen **güvencesiz istihdam**

- **Düşük ücretler ve istismara açık çalışma koşulları**
- **Cinsiyete dayalı şiddet ve taciz**

Bu riskler, çalışma standartlarına uyulmasını sağlamanın zor olduğu küçük ölçekli veya zanaat tarzı madencilik operatörlerinin ve çatışma bölgelerindeki faaliyetler gibi dış faktörlerin dahil olmasıyla daha da artmaktadır.

Zanaat tarzı madenler ve madencilik kooperatifleri, yüksek kayıt dışılık seviyeleri ve çalışma koşullarının sınırlı izlenmesi veya uygulanması nedeniyle iş gücü risklerini daha da artırmaktadır.

Zaman çizelgeleri ve maaş bordroları gibi temel istihdam kayıtları genellikle mevcut değildir. Kooperatifler istihdam statüsü açısından da benzersiz zorluklar ortaya çıkarmaktadır: işçiler genellikle ortak sahipler veya serbest meslek sahibi olarak sınıflandırılmakta ve bu nedenle iş kanunlarının koruması dışında kalmaktadır.

Doğu Demokratik Kongo Cumhuriyeti veya Sahel gibi silahlı çatışmalardan etkilenen bölgelerde, işçiler silahlı grupların veya güvenlik güçlerinin şiddetine maruz kalmakta ve hukukun üstünlüğünün büyük ölçüde dışında kalan alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu durum, çocuk işçiliği ve zorla çalıştırma, gasp ve ciddi derecede güvensiz çalışma koşulları risklerinin artmasına yol açmaktadır.

Genel olarak, iş gücünün etkisi toplumlarına verilen çevresel zararla eşleştirildiğinde işçiler çifte bedel ödemektedir.

Tablo 1: Yatak türüne göre yaygın madencilik sorunları (kaynak: Electronics Watch, 2024)

COBALT				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide *typically mined as by-products of copper mines	Cobalt oxide ore often in association with radioactive isotopes of cobalt	► Cases of child labour reported in Democratic Republic of Congo ► PPEs against radiation not supplied ► Dust inhalation and respiratory problems	(see issues with copper sulphides)	Artisanal mining in Katanga Province (DRC)
Laterite (limonite/goethite) *typically by-products of nickel laterite	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)	(see issues with nickel laterites)
Sulphide *typically by-products of nickel sulphides	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)	(see issues with nickel sulphides)
Deep sea deposits	Known and unknown marine impacts	Lack of oversight in open water processing vessels	Lack of consultation with pacific and other maritime indigenous people	Clarion Clipperton Zone nodule mining by The Metals Company (Nauru/Canada)

COPPER				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Sulphide (chalcopyrite)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Close association with arsenic ▶ Large-scale mining with massive footprints ▶ Large tailings storage facilities ▶ Excess use of water resources 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Long vertical mines ▶ Large-scale mining involving explosives ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Large scale mining often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Copiapó Mine (Chile) ▶ Llurimagua Mine (suspended before exploitation/Ecuador)
GOLD				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Excessive water use* ▶ Massive amounts of mine tailings in large-scale mines ▶ Use of hazardous chemicals for extraction ▶ Can have close association with arsenic 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of oversight regarding use of hazardous materials ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Land/water rights disputes ▶ Can have association with “conflict minerals” in DRC ▶ Cases of child labour also reported in artisanal mining 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Porgera Mine (PNG) ▶ Ok Tedi Mine (PNG) ▶ Artisanal mining in the Philippines ▶ Artisanal mining in DRC
IRON				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide (magnetite/hematite)	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Tend to be large-scale with massive footprints ▶ High association with iron sulfide (pyrite/fools gold) as sources of acid mine drainage ▶ Massive tailings storage facilities ▶ Tailing dam collapse 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Long vertical mines ▶ Large-scale mining involving explosives ▶ Tailing dam collapse ▶ Dust inhalation and respiratory problems 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Large scale mining often associated with land disputes ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Tailing dam collapse 	Germano Mine, Córrego do Feijão (Brazil)
LITHIUM				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Brine	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Excessive use of water resources (1.9 million litres of water for 1 metric ton of lithium) 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of oversight due to remote locations 	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples ▶ Land/water rights disputes 	Salinas Grandes (Argentina)

NICKEL				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Laterite (limonite/saprolite)	<ul style="list-style-type: none">▶ Close association with chromium/cr-6▶ Necessitates open pit mining and deforestation	<ul style="list-style-type: none">▶ Inhalation of heavy metal components through dust	<ul style="list-style-type: none">▶ Open pit and large scale mining is often associated with land disputes▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples	<ul style="list-style-type: none">▶ Rio Tuba Nickel Mine (the Philippines)▶ Sorowako Nickel Mine (Indonesia)
Sulphide	Many existing mines are large-scale with massive footprints	<ul style="list-style-type: none">▶ Long vertical mines▶ Large-scale mining involving explosives▶ Dust inhalation and respiratory problems	<ul style="list-style-type: none">▶ Large scale mining often associated with land disputes▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples	Norilsk Nickel (Russia)

TIN				
DEPOSIT TYPE	ENVIRONMENTAL	OHS	SOCIAL ISSUES	CASE STUDIES
Oxide (cassiterite) <i>*high association with other metals such as tantalum, tungsten, iron and copper</i>	<ul style="list-style-type: none">▶ Tin existing in association with pyrite frequently causes acid mine drainage	<ul style="list-style-type: none">▶ Artisanal mining often involves little protection for workers▶ Dust inhalation and respiratory problems	<ul style="list-style-type: none">▶ Artisanal tin mines in the Democratic Republic of Congo associated with "conflict minerals"▶ Lack of Free Prior Informed Consent with indigenous peoples	Santa Fe Mine (Bolivia)

4.

NEREDEN BAŞLAMALI? RISK HARITALAMASI İÇİN TAVSİYE EDİLEN ÖNCELİKLER

Uzun ve dağınık bir küresel değer zinciri ile karşı karşıya kalan sendikalar risk değerlendirmesine nereden başlayacakları konusunda kendilerini şaşkına dönmüş ve kararsız hissedebilirler. Aynı zamanda, şirketin önceliklendirmesinin, işçilerin haklarına yönelik ihlallerin ciddiyetini veya sıklığını doğru bir şekilde yansıtmadığına da kanaat getirebilirler. Bu durum özellikle, yerel sendikalarla temasların veya etkili şikayet mekanizmalarının mevcut olmaması halinde geçerlidir.

Maden çıkarma sektörlerindeki sendikalar, şirketlerin yüksek riskli ortamlarda önemli faaliyetlerinin olduğu yerleri incelemek suretiyle de öncelikli ülkeleri belirleyebilirler. Ayrıca IndustriALL Global Union ve industriAll Europe tarafından belirlenen siyasi öncelikleri de dikkate almalıdırlar. Genel olarak, şikayetlerin gelişiminin analiz edilmesi esastır.

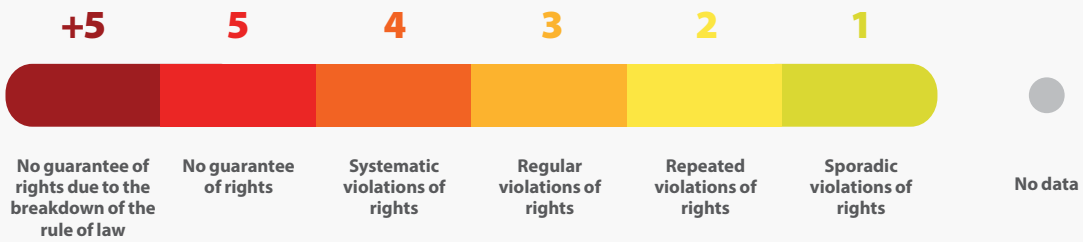
YÜKSEK RİSKLİ ÜLKELERİN HEDEFLENMESİ

Tavsiye edilen bir sendika ısı haritası, potansiyel olarak etkilenen işçi sayısı için kaba bir gösterge olarak kullanılan ticari ihracat hacimlerine ilişkin verileri derlemekte ve bunları her ülkenin Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) Küresel Haklar Endeksi puanı ile birleştirmektedir. Bu görsel araç, **hem emek yoğun hem de işçi haklarının korunması açısından yüksek riskli ülkelerin belirlenmesine** yardımcı olmaktadır. Başlangıç noktası olarak sendikalar, daha fazla araştırma ve eylemi yönlendirmek için keşif çalışmalarını bu öncelikli ülkelere odaklayabilir.

Örnek olarak, aşağıdaki harita (Şekil 2) işlenmiş demir için tedarik zincirini incelerken odaklanılacak alanların önceliklendirilmesi için bir rehber niteliğindedir. Ülkeler ITUC risk puanlarına göre - yeşilden (işçi haklarının nadiren ihlal edildiği) kırmızıya (hakların hiçbir şekilde güvence altına alınmadığı) - renklendirilmiş ve ilgili potansiyel işçi sayısını gösteren ticaret hacimleriyle üst üste bindirilmiştir. Ticaret hacimleri dairelerle gösterilmiştir: düşük için mavi, orta için turuncu ve yüksek için kırmızı.

Yüksek ITUC risk puanı ile yüksek veya orta ticaret hacimlerinin bir arada olduğu ülkelere daha fazla inceleme için öncelik verilmelidir. Bunlar arasında Hindistan, Çin ve Güney Kore yer almaktadır.

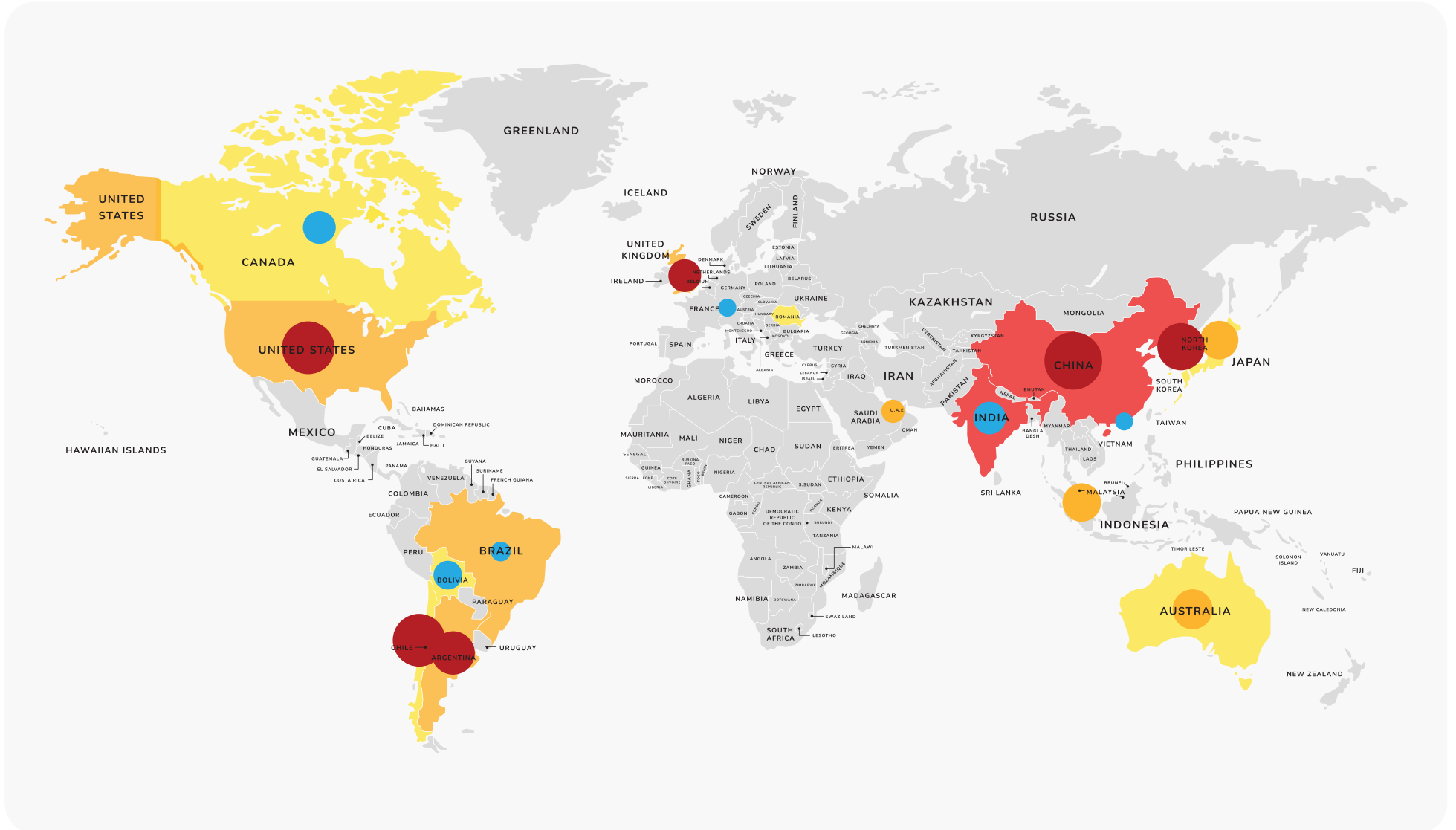
Tedarikçi varlığına bağlı olarak, orta ITUC risk puanı ile yüksek veya orta ticaret hacimlerini bir araya getiren ülkeler de sendikal öncelik listesinde üst sıralarda yer alabilir. Bunlar arasında ABD, Şili ve Arjantin yer almaktadır.

ITUC Endeksi ülkeleri, başta örgütlenme özgürlüğü, toplu pazarlık hakkı ve grev hakkı olmak üzere uluslararası kabul görmüş toplu işçi haklarına hukuken ve uygulamada uyumlarına göre derecelendirmektedir. Ülkeler 1-5+ kümelerinde derecelendirilir. Yüksek dereceli bir küme, ülkenin toplu hakları güvence altına almadığı anlamına gelir.

Kaynak: www.ituc-csi.org

Şekil 3: Lityum madenciliği - yüksek riskli ülkelerin ısı haritası (kaynak: kendi çalışmamız)

INDUSTRIALL GLOBAL UNION ODAĞI İLE UYUM SAĞLAMA

IndustriALL Global Union aşağıdaki üretimleri yüksek öncelikli hedefler haline getirmiştir:

- **Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde kobalt:** Özellikle zanaat tarzı ve küçük ölçekli madencilik sektöründe kobalt madenciliği ile ilişkili önemli insan hakları riskleri nedeniyle bu konu kilit bir odak noktasıdır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti dünyadaki kobaltın yüzde 70'inden fazlasını üretmektedir. IndustriALL Global Union'un odak noktası aynı zamanda yenilenebilir enerji sistemlerine geçiş için kritik öneme sahip olan kobalta yönelik olarak artan küresel talep tarafından yönlendirilmektedir.
- **Endonezya'da nikel:** IndustriALL Global Union, ciddi ve artan insan hakları ihlalleri ve çevresel kaygılar nedeniyle insan hakları durum tespiti stratejisi kapsamında Endonezya'daki nikel öncelik vermektedir. Dünyanın en büyük nikel üreticisi olan Endonezya, 2023 yılında küresel talebin yaklaşık yüzde 55'ini karşılamıştır.
- **Arjantin'de lityum:** Lityum Üçgeninin bir parçası olan Arjantin, elektrikli araç bataryaları için gerekli olan önemli lityum rezervlerine sahiptir. Ülkenin büyüyen lityum madenciliği faaliyetleri hem ekonomik fırsatlar hem de sosyal ve çevresel zorluklar sunmaktadır.

ŞİKAYETLERİN ANALİZ EDİLMESİ

İşçi şikayetlerinin analiz edilmesi ve çözüm yollarına erişimin sağlanması kritik öneme sahiptir. Sendikalar, riskli faaliyetlerin nasıl değiştiğini değerlendirmek için şikayetlerin yıldan yıla gelişimini izleyebilir. Bu süreç, **bir dizi bireysel şikayetin aslında ne ölçüde sistemik bir soruna işaret ettiğinin belirlenmesine** yardımcı olur. Bağımsız ve etkili bir şikayet mekanizmasının kurulmasına ilişkin daha fazla ayrıntı aşağıdaki bölümde verilmektedir.

5.

KALDIRAÇ NASIL UYGULANMALI?

Belirlenen riskler temelinde, şirketin insan hakları bakımından olumsuz etkiye neden olan faaliyetleri durdurması gerekir. Ayrıca şirket gelecekteki olası etkileri önlemek veya en azından hafifletmek için bir plan oluşturulmalıdır. Sendikalar, bu önlemlerden birkaçını yönetimle müzakere ederek kendilerine özel bir eylem planı oluşturmayı hedeflemelidir.

#1. SENDİKALARIN MASADA YER ALMASININ SAĞLANMASI

Küresel değer zinciri genelinde sendikal temsilin sağlanması, şirketlerin sendikal haklar konusunda net bir taahhüde sahip olması ön koşuluna bağlıdır. Bu taahhüt, son derece yetersiz olabilen ulusal yasal çerçevelerin ötesine geçmeli ve hem kendi operasyonlarında hem de tedarik zinciri boyunca temel ILO standartlarını desteklemelidir.

Ancak, faaliyetlerin yürütüldüğü birçok ülkede sağlam bir yasal korumanın bulunmaması büyük bir sorun olmaya devam etmektedir. **Genel merkezdeki sendikalar, küresel ağlar aracılığıyla masada bir koltuk elde etmek için nüfuzlarını kaldıraç olarak kullanmalı** ve tedarik zincirindeki sendikaların yeterli temsil gücüne sahip olmasını sağlamalıdır.

Genel merkez sendikalarının bu çalışmayı desteklemek üzere bir veya birkaç özel insan hakları durum tespiti görevlisi ataması da tavsiye edilmektedir.

IndustriALL Global Union ve Güney Afrika madencilik şirketi Anglo American, 2021 yılında imzaladıkları bir Mutabakat Zaptı ile işçilerin temel haklarının küresel bir diyalog yoluyla sürekli olarak izlenmesi gerektiği konusunda anlaşmaya varmışlardır. Bu diyalog yılda iki kez gerçekleştirilmekte ve yönetim ile ulusal düzeydeki sendika temsilcilerini bir araya getirmektedir. Forum, iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının belirlenmesine, Anglo American Davranış Kurallarına uyulmasını sağlamaya ve kömür işçileri için adil bir geçiş ve sorumlu madencilik uygulamaları gibi ortak ilgi alanlarına giren daha geniş konulara odaklanmaktadır. Afrika ve Latin Amerika'daki faaliyetlere özel önem verilmektedir.

Kutu 1: Küresel ağ örneği

#2. ETKİLİ BİR ŞİKAYET MEKANİZMASININ HAYATA GEÇİRİLMESİ

İyi işleyen bir şikayet mekanizması, hem şirketin kendi faaliyetlerinde hem de tedarik zincirinde çalışan işçilere yönelik güvenceleri önemli ölçüde güçlendirebilir ve insana yakışır işin korunmasını destekleyebilir. **Etkin şikayet mekanizmaları, sorunların büyük müşteri şirketlerin genel merkezlerine iletilmesine olanak tanır ve bu da zincirin daha aşağıdaki aktörleri etkileyebilir.**

Sistem, gerektiğinde Avrupa Çalışma Konseyi'ni (EWC), ilgili federasyonu veya diğer gözetim organlarını bilgilendiren bir yardım hattı ve yapılandırılmış bir eskalasyon süreci içermelidir. Tanıtım rehberi, sendikaların her düzeyde katılımıyla bağımsız ve koordineli bir süreç oluşturan küresel bir çerçeve sözleşmesi (GFA) veya Mutabakat Zaptı (MoU) için yapı taşları sunmaktadır.

İşlevsel bir şikayet mekanizması, hem yerel hem de genel merkez düzeyindeki sendikaların bu mekanizmanın günlük uygulamasında kritik bir rol oynamasını gerektirir.

Yerel düzeyde sendikalar, şikayetlerin sisteme aktarılması ve küresel değer zincirinin çeşitli bölümlerindeki sistemik risklerin gelişiminin belgelenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Tedarik zincirinde ne kadar aşağı inilirse, doğrudan işveren üzerinde yeterli nüfuza sahip müşteri bir şirket belirlemek o kadar zor olabilir. Aşağıdaki 4. uygulama, şikayette bulunmak için en etkili giriş noktasını belirlemek üzere tedarik zincirindeki kaldırıcı gücünün ölçülmesinin önemini açıklamaktadır. Gerekirse, sendikalar destek için IndustriALL Global Union ile iletişime geçmelidir.

Genel merkez düzeyinde, sendikalar, anlaşmazlıkların tatmin edici bir şekilde çözüme kavuşturulması için konumlarını kaldırıcı olarak kullanmalıdır. Bu, 1. uygulamada açıklandığı gibi yerel sendikalarla güçlü temasların sürdürülmesini gerektirir. Zaman içinde sendikalar, kendi risk tanımlamalarını desteklemek ve faaliyetler ve tedarik zincirleri genelinde işçi hakları konusunda kaydedilen ilerlemeyi ölçmek için şikayet verilerini de toplamalı ve analiz etmelidir.

#3. İNSAN HAKLARI DURUM TESPİTİNİN KENDİ FAALİYETLERİNDE TESIS EDİLMESİ

Çok uluslu bir işletmede işçi haklarına yönelik risklerin ele alınması genellikle, **tesislerin sendika tarafından denetlenmesiyle** başlar ve bu da garantili bir erişim hakkı gerektirir. Bu ziyaretlerde sendikalar, çalışma koşullarını bağımsız olarak izleme, geçerli iş sağlığı ve güvenliği standartlarının uygulanmasını değerlendirme ve şirket raporlarının gerçeği yansıtmasını sağlama fırsatına sahip olacaklardır.

Bunun ardından ilerleme, belirlenen risklerin niteliğine bağlı olarak değişebilen **objektif kilit performans göstergeleri** aracılığıyla izlenmelidir. Göstergeler örneğin şunları içerebilir:

- İş yeri kazalarının sayısı
- Seçilmiş işçi komitelerinin varlığı, bunların oluşumu ve toplantı sayıları
- Toplu pazarlık kapsamı
- Doğrudan ve dolaylı istihdamın payı
- Belirsiz ve belirli süreli sözleşmelerin oranı
- Şikayet mekanizmalarından elde edilen veriler

Sendikalar ayrıca, yatırım yapılan şirketlerin işçi haklarına saygı göstermediklerinde karşılaştıkları finansal, yasal ve itibari riskleri ön plana çıkararak **finansal yatırımcılarla yakın ilişkiler kurabilir**. Sendikalar, iş yeri ihlallerine ilişkin kanıtları paylaşarak yatırımcıları yönetimden daha güçlü insan hakları durum tespiti politikaları, daha fazla şeffaflık ve düzeltici eylem talep etmeye zorlayabilir. Bazı durumlarda, sendikalar sorumlu yatırımcılar veya emeklilik fonları ile ittifaklar kurarak hissedar kararları sunabilir ve işçi haklarına saygıyı yatırımların devamı için bir koşul haline getirebilir. Bu, sendikaların doğrudan müzakerelerine ilave olarak şirketler üzerinde güçlü bir baskı katmanı oluşturur.

#4. TEDARIKÇILERLE İLİŞKİLER

Kaldırıcının ölçülmesi

Sendikalar, küresel değer zincirinde kaldırıcılarının en kuvvetli olduğu noktaları tespit etmelidir. Bu anlayış, çabalarını etkili bir şekilde hedeflemelerini ve en anlamlı ve kalıcı değişimi yaratabilecek alanlarda baskı uygulamalarını sağlar.

Kilit faktörler şunları içerir:

Bağımlılık - çok uluslu şirket belirli bir tedarikçinin vazgeçilmez müşterisi ise, sözleşmenin sona erdirilmesi tehdidi değişim için güçlü bir itici güç olabilir.

Sahiplik - büyük şirketler üzerindeki baskı aşağı doğru yayılabilir ve daha küçük tedarikçilerin veya kooperatiflerin davranışlarını etkileyebilir.

Finans - ilgili firmaları kimin finanse ettiğinin belirlenmesi. Örneğin sendikaların emeklilik fonlarıyla yakın ilişkiler kurması, direncin üstesinden gelmesine yardımcı olabilir.

HAFİFLETİCİ ÖNLEMLERİN MÜZAKERE EDİLMESİ

Kaldıraç noktaları belirlendikten sonra, sendikalar temel kaygıları gidermek için özel tedbirleri müzakere etmelidir.

İlk adım olarak, genellikle çok uluslu şirketlerin tedarik zincirlerinde sürdürülebilirliği güvence altına almaya çalıştıkları birincil yol olan **tedarikçilerin davranış kurallarına odaklanılabilir**. Sendikalar, bu kuralların sendikal haklara saygı da dahil olmak üzere yeterince net standartlar ve beklentiler ortaya koymasını sağlamalıdır. Ancak, bu kuralların etkinliği uygun izleme ve yaptırıma bağlıdır. Tedarikçilerden uyumu kendi kendilerine değerlendirmelerini istemek yeterli değildir; anlamlı bir izleme için sendikaların da dahil olduğu bağımsız denetimler gerekir.

İhlaller tespit edildiğinde, ana yüklenici veya müşteri harekete geçmelidir. Tepkiler, farkındalık yaratma ve düzeltici önlemlerden sözleşmelerin askıya alınmasına veya en ciddi durumlarda bir bölge veya ülkedeki işletmelerin tamamen kapatılmasına kadar uzanabilir.

İkinci olarak, **yukarıda bahsedilen şikayet mekanizmaları tedarik zincirindeki işçilerin de kullanımına sunulmalıdır**. Bu yapılmadığı takdirde, şirketin kendi faaliyetlerinde insan hakları durum tespiti sayesinde sağlanan ilerleme, en ağır ihlallerin tedarik zincirinde daha fazla örtbas edilmesi riskini taşır.

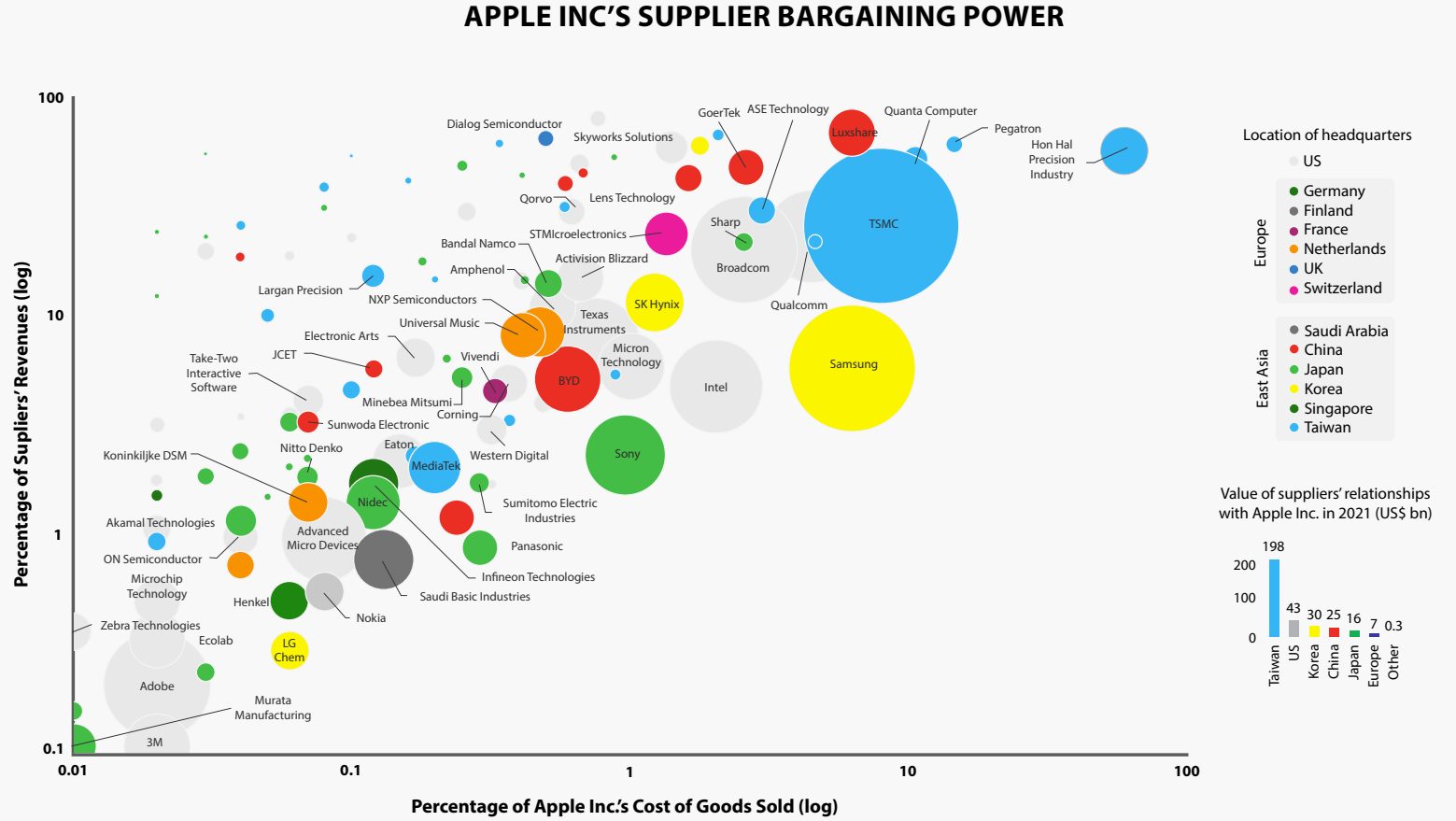
Son olarak, bağlama bağlı olarak şu gibi ek tedbirler uygulanabilir:

İç kaynak kullanımı - dış kaynak kullanımı modelleri işçiler için baş edilemez riskler yarattığında üretimin bazı kısımlarının tekrar kurum içine alınması.

Tedarikçi seçimi - adil istihdam uygulamalarının teyit edilmiş bir kaydı da dahil olmak üzere, iş ortaklarını seçmek için katı kriterler uygulanması.

Kutu 2: Kaldıraç ölçümü görseli

Bu diyagram Apple'ın tedarikçileri üzerindeki pazarlık gücünü göstermektedir. Yatay eksen her bir tedarikçinin Apple'ın ürün maliyetine ne kadar katkıda bulunduğunu (Apple'ın bağımlılığı), dikey eksen ise Apple'ın tedarikçinin gelirin ne kadar katkıda bulunduğunu (tedarikçinin bağımlılığı) göstermektedir. Apple, dikey eksende üstte ve yatay eksende en solda yer alan tedarikçiler üzerinde en büyük pazarlık gücüne sahiptir.

Kaynak: Friction Point Research – Analysing Geoeconomic Networks in a Multipolar World (Çok Kutuplu Bir Dünyada Jeoekonomik Ağların Analizi), PowerPoint sunumu (2022)

6.

SERTİFİKASYON PROGRAMLARI

Çok paydaşlı girişimler; işletmeler, sivil toplum, sendikalar ve bazen de hükümet temsilcileri arasındaki ortaklıklardan oluşur ve sorumlu iş yönetimi alanındaki ortak zorlukların ele alınmasını amaçlar. Bu girişimler yönetim tarafından tamamen kontrol edildikleri takdirde bazen insan hakları durum tespitini baltalayabilirken, samimi girişimler kaldıraç uygulamak için faydalı bir araçtır. İtibar risklerinden endişe duyan şirketler genellikle bir sosyal davranış etiketi karşılığında bu girişimlere bağlı kalarak uyum konusunda rapor vermeyi ve küresel değer zincirlerinde sosyal standartları korumayı taahhüt ederler.

Maden çıkarma sektörlerinde sendikalar, Sorumlu Madencilik Güvencesi İnisiyatifi (Initiative for Responsible Mining Assurance - IRMA) yönetim kurulu üyeleridir. İnisiyatif, madencilik faaliyetlerindeki iş gücü risklerinin değerlendirilmesi ve yönetilmesi için bir çerçeve işlevi görmektedir. İşçi hakları, iş sağlığı ve güvenliği ve adil çalışma uygulamaları için standartlar belirlemekte ve uyumu doğrulamak için bağımsız denetimler gerektirmektedir. IRMA, işçi geri bildirimlerini ve izleme mekanizmalarını dahil ederek güvensiz çalışma koşulları, düşük ücretler veya sendikaların tanınmaması gibi risklerin belirlenmesine yardımcı olur ve şirketler ile sendikaların bu sorunları iş birliği içinde ele almaları için yapılandırılmış bir yaklaşım sağlar.

Bu nedenle genel merkezdeki sendikalar, şirketlerini bu girişime uymaya zorlayarak daha üst düzey tedarikçiler için tedarik zincirlerindeki çalışma koşullarını daha kapsamlı bir şekilde araştırmaları için bir teşvik oluşturabilir.

